

V. ANDREJAUSKAS

AKLŪJŲ INTEGRACIJOS IDĖJŲ FORMAVIMASIS LIETUVOJE

Aklųjų integracijos idėja reiškia, kad atmetamas globos principas, kuris yra nepriimtinas nei patiems akliesiems, nei apskritai visuomenei. Šios idėjos atsiradimas — tai posūkis aklųjų socialinėje raidoje: nuo elgetavimo ir kitų aklojo išlaikymo formų pereinama prie savarankiško profesinio darbo, kaip pragyvenimo ir savo socialinio vertingumo pagrindo. Vadinas, aklųjų integracijoje pagrindinis dalykas yra tai, kaip tam tikroje visuomenėje sprendžiami aklųjų švietimo, profesinio rengimo ir darbo klausimai. Svarbu ir organizacinės šių klausimų sprendimo formos (privačios ar valstybinės), ypač materialinės tos veiklos sąlygos ir realus jos turinys. Reikšminga ir tai, kiek šioje veikloje gali dalyvauti patys aklieji. Aklųjų integracija Lietuvoje, ypač jos tyrinėjimas, yra neseni dalykai.

Duomenų apie aklųjų padėtį praeityje tyrinėtojai randa istoriniuose šaltiniuose¹. Tačiau specialiai apie aklųjų socialinę padėtį pradėta rašyti tikrai XX amžiuje, ypač trečiajame dešimtmetyje, kai įkuriamos aklųjų globos organizacijos — Lietuvos aklųjų sąjunga (1926—1930), o vėliau — Akliesiems globoti draugija (1930—1940), kurios pradėjo rengti savo leidinius². Sistemingai aklųjų gyvenimas ir veikla spaudoje nušviečiami nuo 1959 m., kai Lietuvos aklųjų draugija (įsteigta 1944) pradėjo leisti mėnesinį žurnalą „Mūsų žodis“, o vėliau ir kitus leidinius, kuriais buvo siekiama supažindinti reginčiuosius su aklųjų socialinės integracijos pasiekimais ir problemomis³. Septintojo dešimtmečio pabaigoje Lietuvos

¹ Zr.: *Toločka V.* Žvilgsnis į praeitį.— Kn.: Gyveniman sugrižę. V., 1966, p. 13—24; *Toločka V.* Lietuvos aklųjų socialinė raida.— Kn.: Aklųjų socialinės ir darbo problemos Lietuvoje. V., 1976, p. 29—35.

² Zr.: Mūsų aklieji, 1929, Nr 1, 1930, Nr 2; Aklųjų dalia.— Kaunas, 1932, 1933, 1937. 1939.

³ Zr.: Gyveniman sugrižę.— V., 1966; *Jonynas A.* Lietuvos aklųjų draugija.— V., 1968; Kelio pradžia.— V., 1968; Nežinai mano nerimo.— V., 1972; *Patašienė L.* Aklas vaikas ir šeima.— V., 1972; *Toločka V.* Skaitantys pirštai.— V., 1976; Susipažink su mano gyvenimu.— V., 1978.

aklųjų draugija, atsižvelgdama į jai iškilusius poreikius, pradeda organizuoti respublikos aukštųjų mokyklų darbuotojus ir skatinti juos tirti aklumo problemas. Vilniaus V. Kapsuko universitete, Kauno medicinos ir Šiaulių pedagoginiame institute, pačioje Aklųjų draugijoje susikūrė kolektyvai, tyrinėjantys medicines, pedagogines, psichologines, sociologines ir kitas aklumo problemas. Siuose tyrimuose svarbi yra ir aklųjų socialinės integracijos problema⁴.

Europoje aklųjų integracijos idėja iškilo buržuazinių revoliucijų epochoje. Jai išpopuliarėti ypač padėjo D. Didro ir V. Hajuji. Pirmasis teoriškai pagrindė mintį, jog aklusius galima mokyti, o antrasis, įsteigęs pirmąją mokyklą akliesiems, ją realizavo praktiškai⁵. Tai paskatino visuomenę keisti savo požiūrį į aklųjų galimybes, o aklusius — ieškoti būdų įsitraukti į visuomenei naudingą veiklą. Pradėjus sistemingai mokyti aklusius, atsirado sąlygos ugdyti jų asmenybę. Kartu tai leido jiems užimti geresnę padėtį visuomenėje. Prasidėjo sistemingas profesinis aklųjų rengimas.

Jau XIX a. buvo iškilusi mintis, kad akliesiems reikia duoti darbo ir mokyti juos amato. Tokius reikalavimus kėlė ir pačių aklųjų savitarpio pagalbos organizacijos. Spartus mokyklų ir aklųjų globos bei savitarpio pagalbos organizacijų plitimas rodė, kad aklųjų integracijos problema jau buvo tapusi visuomeniškai reikšminga.

Skirtingai nuo kaimyninių šalių, Lietuvoje aklųjų integracijos problema buvo pradėta spręsti gana vėlai.

Manoma, jog Lietuvoje pirmasis aklųjų integracijos idėjas ėmęs propaguoti M. Valančius. Vietoj elgetavimo suaugusiems akliesiems jis esą siūlęs kitą verslą — apsigyventi netoli bažnyčios ir tapti profesionaliais šermenų vedėjais⁶. Iš tiesų „Paugusių žmonių knygelėje“ (1868) M. Valančius rašo apie aklą elgetą Mažionį, kuris „nevaikšto per žmones“, nes patys žmonės pas jį ateina — jis gyvena prie kapų ir be jo „nė vienas numirėlis neįlenda į žemelę“⁷. Tačiau minėtą nuomonę vertėtų patikslinti, nes tai, ką rašė M. Valančius, nerodo, kad jis būtų siūlęs aklųjų elgetavimą pakeisti kuo nors kitu. Čia kalbama tik apie elgetavimo formos pakeitimą.

⁴ Zr.: Aklųjų socialinės ir darbo problemos Lietuvoje.— V., 1976; Lietuvos aklųjų draugijos mokslo darbai.— V., 1977; Aukštųjų mokyklų mokslinio tyrimo laboratorijų mokslo darbai. Tiflogija.— V., 1978, 1979; *Jonynas A.* Žmogiškoji reabilitacija.— V., 1979; *Андрейкукас В.* Социальные проблемы реабилитации и интеграции слепых (Автореферат дис.).— В., 1975; *Григулис А.* Расширение профессионально-трудовой деятельности лиц с нарушением зрения в сфере материального производства (Автореферат дис.).— М., 1979.

⁵ Zr.: *Didro D.* Laiškas apie aklusius regintiesiems pamokyti.— V., 1977; *Скребицкий А. И.* Создатель методов обучения слепых Валентин Гаюн в Петербурге.— СПб., 1886, с. 2—6.

⁶ Zr.: *Maldeikis P.* Akliesiems prieinamos profesijos.— Aklųjų dalia. Kaunas, 1937, p. 25; *Toločka V.* Lietuvos aklųjų socialinė raida.— Kn.: Aklųjų socialinės ir darbo problemos Lietuvoje. V., 1976, p. 31.

⁷ *Valančius M.* Raštai.— V., 1972, t. 1, p. 127.

Aklųjų integracijos idėjų atsiradimas Lietuvoje susijęs su aklųjų globos organizacijų veikla carinėje Rusijoje. Rusijoje gana anksti buvo mėginta organizuoti aklųjų mokymą. Caras Aleksandras I buvo pasikvietęs aklųjų mokymo pradininką V. Hajuji į Peterburgą, kur 1807 metais šis įsteigė mokyklą akliesiems ir kurį laiką jai vadovavo. V. Hajuji grįžus į Prancūziją, aklųjų mokymo idėjos Rusijoje plito labai lėtai. Tik tai paskutiniaisiais XIX a. dešimtmečiais, ypač po rusų karo su turkais, kai gydytojai (A. Skrebičkis ir kt.) atkreipė visuomenės dėmesį į didžiulį aklumo paplitimą Rusijoje ir išvystė plačią propagandinę bei organizacinę veiklą už aklumo profilaktiką ir aklųjų padėties gerinimą, aklųjų globos reikaluose pastebimas pagyvėjimas. 1881 m. įkuriamą labdaringa aklųjų globos organizacija, kuriai 1888 m. caras padovanoja didelę pinigų sumą ir suteikia carinės Marijos Aleksandrovnos vardą. Ši organizacija įkuria savo skyrius ir komitetus visoje carinės imperijos teritorijoje. Jos skyriai buvo Vilniuje ir Kaune. Organizacija buvo užsibrėžusi ne tik propaguoti aklųjų globos ir jų integracijos idėjas, bet ir padėti jas įgyvendinti. Akliesiems vaikams ir jaunuoliams ji steigė mokyklas, o suaugusiems — tokias įstaigas, kuriose buvo norima išmokyti juos amato, parengti savarankiškam profesiniam darbui. Aklųjų globos organizacija pradeda rūpintis aklųjų apskaita (pirmas aklųjų surašymas — 1886 m.). Nuo 1882 metų leidžiamos knygos akliesiems iškiluoju šriftu, taip pat leidiniai regintiesiems apie aklusius. Nuo 1888 metų pradeda eiti periodinis leidinys «Слепец», o nuo 1893 metų organizuojami gydytojų būriai kovai su akių ligomis. Be to, nuo 1888 metų pradedamas stacionarinis akių ligų gydymas atskiruose Rusijos miestuose, taip pat Vilniuje⁸.

Carinės Marijos organizacija turėjo neblogas materialines sąlygas, tačiau jos veiklos rezultatai nebuvo dideli⁹. Šios organizacijos skyrių darbas Vilniuje ir Kaune nėra plačiau tyrinėtas, tačiau Lietuva, be abejonės, priklausė prie intensyvesnių organizacijos veiklos zonų. Aklųjų surašymai Lietuvoje, stacionariniai akių ligų gydymo punktai Vilniuje ir Zagarėje, „skrajantys“ gydytojų būriai Zarasų ir Trakų apylinkėse, mėginimas įsteigti aklųjų mokyklą Kaune (1892)¹⁰ rodo, kad aklųjų integracijos idėjos čia turėjo palankų atgarsį. Vienas iš pirmųjų ir veikliausių šios idėjos propaguotojų mūsų krašte buvo gydytojas Petras Avižonis. Nuolat bendraudamas su sergančiais akių ligomis ir aklais žmonėmis, P. Avižonis pradėjo domėtis socialinėmis kovos su aklumu problemomis, galvoti apie aklųjų padėties gerinimą. Suprasdamas, kad „kovoje su aklumu visuomenės veikli pagalba sveria ne mažiau kaip gydytojų

⁸ Žr.: *Скребицкий А. И.* Обзор результатов деятельности Попечительства о слепых в России за четырнадцать лет на основании его отчетов, с 1881 г. по 1894 г. (включительно). — М., 1904, с. 5—28.

⁹ Ten pat, p. 27—28.

¹⁰ Žr.: *Tolocka V.* Lietuvos aklųjų socialinė raida. — Kn.: Aklųjų socialinės ir darbo problemos Lietuvoje, p. 32.

darbas“¹¹, pirmiausia jis kreipėsi į inteligentiją. 1912 m. Lietuvių mokslo draugijos visuotiniame susirinkime jis perskaitė pranešimą apie akluosius ir trachomą Lietuvoje ir atkreipė dėmesį, kad dėl aklujų „pas mus ligi šiol dar nieko nedaroma“¹². Tačiau, iškėlęs socialines bei psichologines aklumo problemas ir nurodęs, kad aklieji yra našta šeimai, visuomenei ir valstybei, jis kalba ne tiek apie aklujų integracijos reikalus, kiek apie apsaugojimą nuo aklumo, kovos su aklumu būtinumą. Jo supratimu, būtina mažinti tą aklujų kontingento dalį, kuri galėtų įsitraukti į visuomeninę veiklą, jeigu jai būtų suteikta būtina medicininė pagalba ir pagerintos gyvenimo sąlygos (ypač kaimiečių). Reikalas tas, kad tuo metu Lietuvoje aklujų buvo du tris kartus daugiau negu kaimyninėse šalyse. O P. Avižonio surinkti duomenys rodė, jog „didesnė pusė aklumo priežasčių yra išvengiamų“, jog „iš 100 aklių 56 apako tiksliai dėl to, kad jie neieškojo ir nerado pagalbos“¹³.

Pabrėždamas aklumo profilaktikos būtinumą, P. Avižonis kreipė visuomenės ir valdžios dėmesį labai perspektyvia linkme, tačiau to meto sąlygomis išspręsti šio klausimo nebuvo galima. Caro valdžiai tai mažai terūpėjo. Kova su aklumu buvo labdarinių organizacijų reikalas. Kadangi didžiulis aklumo paplitimas buvo ekonominio, politinio ir kultūrinio šalies atsilikimo rezultatas, tai labdarybe jo pašalinti nebuvo įmanoma. Pati labdarybė buvo tam tikras to atsilikimo rodiklis. Užsibrėžto uždavinio sunkumą suprato ir pats P. Avižonis: „Kovoti su trachoma,—rašė jis,—reiškia kovoti su žmonių neturtu, skurdu, su jų tamsumu, jų prietarais ir fatalizmu. Bet to dar negana. Reikia rūpintis, kad ieškantiems pagalbos nereikėtų važiuoti keliolika mylių, kad prityrusių akių gydytojų atsirastų daugiau ir ne tik didesniuose miestuose“¹⁴. Taigi savo pranešime jis dar tiksliai prabėgomis paliečia kai kuriuos aklujų socialinės padėties klausimus. Specialiai aklujų integracijos klausimams yra skirtas kitas jo pranešimas—„Aklujų globojimas kitur ir Lietuvoje“, kurį P. Avižonis padarė 1923 m. antrajame Lietuvos gydytojų suvažiavime, paskui paskelbė „Medicinoje“, o dar vėliau išleido atskira knyguje.

Per dešimtmetį, kuris skiria šiuos pranešimus, išaugo P. Avižonio, kaip gydytojo ir visuomenės veikėjo, autoritetas ir patyrimas. Jis sukaupe nemažą medžiagą apie aklumo problemas kitose šalyse. Įvyko svarbių pasikeitimų ir visuomenės gyvenime. Susikūrė savarankiška buržuazinė Lietuvos valstybė. Tačiau kovos su aklumu ir aklujų integracijos materialinės bei socialinės sąlygos iš esmės liko tos pačios. Ir dabar aklumo paplitimu, P. Avižonio žodžiais tariant, „Lietuva stovi eilėje tokių kraštų, kur aklujų skaičius pasiekia <...> natūralų aklumo koeficientą <...>, tai yra tokį koeficientą, koks esti tenai, kur nieko nedaroma sanitarinei

¹¹ *Avižonis P.* Regėjimo reikšmė.— Aklujų dalia. Kaunas, 1933, p. 10.

¹² *Avižonis P.* Akumas ir trachoma Lietuvoje.— V., 1913, p. 3.

¹³ Ten pat, p. 10.

¹⁴ Ten pat.

krašto padėčiai pagerinti“¹⁵. Todėl savo pranešime jis ne tik siekia, kaip prieš dešimt metų, „atkreipti valstybės ir visuomenės dėmesį į vieną socialinės politikos problemą, kuri Lietuvoje dar, rodos, nebuvo pajudinta“, bet jau ir analizuoja „sąlygas, kuriomis galima būtų padaryti akluosius naudingais visuomenės nariais“¹⁶. Jis pirmą kartą viešai skelbia mintį apie aklių socialinės integracijos būtinumą. Reikšminga tai, kad jis pateikia aklių socialinės raidos apžvalgą, parodo, kaip nuo XVIII a. pabaigos „buvo imta vesti juos per mokslą prie darbo“¹⁷. P. Avižonis supažindina Lietuvos visuomenę su aklių švietimo ir jų darbo pasiekimais Europos kraštuose, su organizuotu pačių aklių judėjimu už savo materialinės ir dvasinės padėties pagerinimą. Jis viešai gina aklių interesus ir tvirtina, kad „aklieji gali išmokti visokių darbų“, kad jų „regėjimas gali būti pavaduotas kitu kuriuo pajautimu, ir kad mokytas akklasis darbininkas darbštumu ir patvara gali pasiekti tokio mitrumo, kad prilygsta matančiajam“¹⁸.

Neabejodamas, kad aklieji gali pasidaryti naudingais visuomenės nariais, P. Avižonis reikalauja sudaryti tam būtinas sąlygas — organizuoti aklių švietimą ir duoti jiems darbo. Jo nuomone, protinga socialinė politika reikalauja ne pašalpos ir išmaldų akliesiems, o ugdyti jų jėgas ir panaudoti jas produktyviam darbui. „Jei valstybė nori pasidaryti akluosius naudingais visuomenės nariais ir atlikti savo priedermes link jų, tai ji privalo rasti priemonių ir būdų, kad galėtų suteikti jiems mokslo ir darbo“¹⁹. Vadinasi, P. Avižonis, pradėjęs nuo akių gydymo ir aklumo profilaktikos propagavimo, pamažu praturtina kovos su aklumu problematiką ir 1923 metais pateikia kitų šalių patyrimu pagrįstą aklių integracijos programą. Vėliau aklių integracijos klausimai buvo pradėti spręsti praktiškai.

Įvairių šalių aklių integracijos patyrimas liudija, kad ji įgauna gyvybingumo tikrai tada, kai patys aklieji susiorganizuoja kolektyvinei veiklai už savo socialinių problemų sprendimą. P. Avižonio tifologinių darbų poveikis organizuotam aklių judėjimui Lietuvoje, be abejo, buvo nemažas. Kaip akių gydytojas, jis tiesiogiai bendravo su daugeliu Lietuvos aklių, todėl jiems, kaip ir regintiesiems, jo propaguojamos idėjos buvo žinomos. Kitas dalykas, kad aklieji buvo beveik visiškai beraščiai ir neturtingi, todėl vien savo jėgomis išvystyti reikšmingesnės socialinės veiklos negalėjo.

Kaip yra pažymėję tyrinėtojai (J. Kolubovskis, J. Sulthaisas, A. Jonynas ir kt.), organizuotą aklių judėjimą ypač skatina žmonės, pradėję regėjimą karuose. Kadangi po kiekvieno karo aklių žymiai padaugėja, tai valstybė yra priversta jų reikalams skirti daugiau dėmesio. Kita

¹⁵ *Avižonis P.* Aklių globojimas kitur ir Lietuvoje.— Kaunas, 1923, p. 2.

¹⁶ Ten pat, p. 1, 3.

¹⁷ Ten pat, p. 5.

¹⁸ Ten pat, p. 6.

¹⁹ Ten pat, p. 10—11.

vertus, karo invalidai jaučiasi verti, kad valstybė ir visuomenė jais pasirūpintų,— jiems nebūdinga elgetos psichologija. Tai dažniausiai jauni žmonės, daugiau ar mažiau išsilavinę, turėję gyvenimo perspektyvą, profesiją, darbo patyrimą ir tam tikrą padėtį visuomenėje, kurią prarado dėl valstybės interesų. Jie maištauja prieš prievartinį jų išstūmimą iš prasmingo visuomenės gyvenimo.

Ypač reikšmingą vaidmenį organizuotame aklųjų judėjime Lietuvoje suvaidino karo invalidams šelpti komitetas ir aklas karo invalidas P. Daunys. To komiteto ir P. Daunio iniciatyva bei pastangomis 1925 m. buvo užmegzti dalykiniai ryšiai su Rygos aklųjų institutu, susipažinta su jo veiklos patyrimu, o 1926 m. sušauktas pirmasis Lietuvos aklųjų suvažiavimas ir įsteigta Lietuvos aklųjų sąjunga²⁰. Jos įstatai buvo konkretesni ir praktiškesni negu P. Avizonio aklųjų integracijos programa, nes dabar atsirado jėga, kuri buvo pasiryžusi ją realizuoti. Svarbiausias suvažiavimo priesakas Aklųjų sąjungai buvo įkurti mokyklą akliesiems. Taigi Aklųjų sąjunga pasirinko tą aklųjų integracijos kelią, kurio teisingumą jau buvo patvirtinęs daugiau kaip šimto metų patyrimas ir kurį buvo nurodęs P. Avizonis.

Aklųjų sąjungos įkūrimas buvo reikšmingas dalykas aklųjų integracijos idėjoms populiarinti ir įgyvendinti. Atsirado organizacija, kuri nuolat rūpinosi „jungti krūvon visus Lietuvos akluosius <...> jų moralės bei materialės būties pagerinimui, auklėti ir mokyti nepilnamečius akluosius“²¹. Svarbu pažymėti, kad ši organizacija sudarė sąlygas patiems akliesiems dalyvauti savo reikalų tvarkyme. Tai padėjo jiems ugdyti didesnę savo vertės pajautimą, priešintis reiginčiųjų tos organizacijos vadovų globėjiškoms pažiūroms, o pastariesiems — geriau pažinti akluosius, jų poreikius ir socialinius siekius. Tačiau aklųjų sąjungos veiklos kryptis ir turinys daugiausia priklausė nuo materialinių sąlygų ir visuomenės pažiūros į aklų žmonių reikalų tvarkymą. Valstybė tik retkarčiais materialiai paremdavo sąjungos veiklą, todėl vienas iš svarbiausių jos rūpesčių buvo lėšų rinkimas, o tai neišvengiamai buvo susiję ne tiek su aklųjų integracijos, kiek su jų globos idėjų propagavimu. Tikslai kai kurios globos formos (švietimas, profesinis rengimas) ugdė aklųjų savarankiškumą, skatino rengtis profesiniam darbui. Todėl didžiausias Aklųjų sąjungos nuopelnas buvo sistemingo aklųjų mokymo organizavimas ir aklųjų instituto įsteigimas (1928)²².

Mokykla, švietimas aklajam turi didesnę reikšmę negu reginčiajam, nes tai yra pagrindinė priemonė, padedanti jam įveikti fizinę ir dvasinę izoliaciją, priverstinį neveiklumą, padedanti išplėsti socialinius ryšius,

²⁰ Žr.: *Barčius J.* Lietuvos aklųjų sąjungos įkūrimo apžvalga.— Mūsų aklieji, 1929, Nr 1, p. 5—6.

²¹ Lietuvos aklųjų sąjungos įstatai.— Kaunas, 1926.

²² Aklųjų institutais buvo priimta vadinti aklųjų mokyklas, kuriose akluosius mokydavo bendro lavinimo dalykų ir amatų. Lietuvos aklųjų institutas prilygo pradinei bendrojo lavinimo mokyklai.

įsitraukti į prasmingą visuomeninę veiklą. Buržuazinės santvarkos metais pats patekimas į aklųjų mokyklą iš karto keitė ir materialines aklųjų sąlygas, ir jų moralinę būklę. Mokykla teikė pakenčiamas gyvenimo sąlygas, kurios aklam mokiniui oficialiai priklausė, o svarbiausia prasmingą užsiėmimą — mokymąsi — ir labai viliojančias, nors ne visada aiškias, gyvenimo perspektyvas bei viltis. „Niekas, tur būt, gyvenime nebuvo taip nudžiugęs,— rašė organizuoto aklųjų judėjimo Lietuvoje pradininkas P. Daunys,— kaip aš, kada išmokau aklųjų raštu skaityti knygas. Tada aš pajutau, kad nesu išskirtas iš socialinio bendravimo, kad dar yra šikokia tokia prasmė ir aklajam gyventi“²³.

Augant visuomenės pažangai ir aklųjų integracijos pasiekimams, mokyklos vaidmuo aklųjų gyvenime taip pat didėjo, nes įvairesnės darėsi jų veiklos sritys, sudėtingesni darbai. „Aklųjų mokykla yra viso mano dabartinio gyvenimo pagrindas, atramos taškas <...>,— rašo P. Vitkauskas.— Čia išmokau ne tik skaityti ir rašyti. Kadangi visas brendimas, protinis vystymasis vyko jau nematant, tai mokykla mane ugdė ir padėjo tvirtą pagrindą visose be išimties gyvenimo srityse. Ji grąžino prarastą gyvenimą, įjungė į visuomenę, padėjo išugdyti tas dvasios savybes, be kurių aklajam neįmanoma gyventi <...>. Tų metų pergyvenimai ir mintys, kada vyko lemiamas posūkis iš tamsos į šviesą, yra mano dabarties pagrindas“²⁴.

Aklųjų mokyklos įsteigimas smarkiai veikė ne tik atskirus asmenis, bet ir visą organizuotą aklųjų judėjimą. Kaip yra pažymėjęs A. Jonynas, „be išsilavinusių asmenybių negali būti ir išsivysčiusio aklųjų judėjimo, negali būti kryptingesnių ir vaisingesnių individualių bei kolektyvių pastangų visapusiškai reabilituotis ne tik visuomenėje, bet ir asmeninėje buityje“²⁵. Būtent aklųjų mokykla išugdė žmones, kurie vėliau sudarė organizuoto aklųjų judėjimo branduolį ir kurie šiandien vadovauja įvairiapusei Lietuvos aklųjų draugijos veiklai, kurie sėkmingai dirba įvairių respublikos įstaigų ir organizacijų kolektyvuose. Ta prasme aklųjų mokykla nuo pat jos įsteigimo buvo ir yra aklųjų integracijos idėjų lopšys.

Pradėjus organizuoti mokymą, nepakako vien deklaruoti aklųjų integracijos principus ir bendro pobūdžio reikalavimus. Išliko konkretūs klausimai, kuriuos reikėjo greitai spręsti: mokymo turinio, mokytojų, metodikos, darbo organizavimo ir kiti. Aklųjų mokymo patyrimo Lietuvoje nebuvo. Žinios apie aklųjų sugebėjimą mokytis ir dirbti buvo labai menkos. Viešai buvo abejojama aklųjų mokymo galimybe ir reikalingumu²⁶. Nuo seno į akluosius buvo įprasta žiūrėti „kaip į padarus, tinkančius tik elgetavimo amatui“, kaip į „užsuktas neprotaujančias mašinas, kurios

²³ Daunys P. Susirūpinkime aklųjų švietimu.— Aklųjų dalia, 1932, p. 17.

²⁴ Vitkauskas P. Antrojo gyvenimo lopšyje.— Kn.: Kelio pradžia. V., 1968, p. 67.

²⁵ Jonynas A. Zmogiškoji rehabilitacija.— V., 1979, p. 196.

²⁶ Zr.: Ignatavičius J. Šis tas apie aklųjų švietimo reikšmę.— Mūsų aklieji, 1929, Nr 1, p. 11; V. R. Aklieji ir darbas.— Mūsų aklieji, 1930, Nr 2, p. 6.

per visą dieną mala poterius“²⁷. Norint kovoti su tokia socialine nuostata, kuri trukdė spręsti konkrečias aklųjų problemas, reikėjo iškelti teigiamus faktus, tam tikra prasme reabilituoti regėjamą praradusius žmones. Aklųjų integracijai buvo būtinos materialinės sąlygos. Joms sukurti buvo imamasi įvairių priemonių: apeliuojama į patriotinius jausmus, idealizuojama aklųjų padėtis feodalizmo laikotarpiu priešstatant ją esamai, įrodinėjama, kad aklusius mokyti daug lengviau ir ekonomiškiau, negu juos šelpti ir pavargėlių duona maitinti. Aklųjų sąjungos globėjais buvo stengiamasi padaryti įtakingus buržuazinės Lietuvos veikėjus ir jų šeimų narius. Toje tikrai pasiaukojamoje veikloje, žinoma, buvo ir sentimentalios užuojautos akliams, globėjiškumo, dėl kurių tikrieji aklųjų siekiai, jų integracijos idėjos būdavo iškraipomi.

Sioje veikloje išryškėja pastangos tų žmonių, kurie, aiškindami aklųjų mokymo ir darbo naudą bei reikšmę, rėmėsi užsienio šalių aklųjų globos patyrimu, kurie siekė bendradarbiauti su tų šalių aklųjų organizacijomis. Jie stengėsi duoti visuomenei pozityvių žinių apie aklusius, jų sugebėjimus, mokymosi ir profesinės veiklos pasiekimus, propagavo kitų šalių aklųjų ir jų globos organizacijų patyrimą, analizavo aklųjų profesijas. Aklųjų globos ir jų integracijos idėjų susidūrimas aiškiai atsispindi Aklųjų sąjungos žurnale „Mūsų aklieji“ (1929—1930). Tai buvo nors ir kukli, bet pirmoji vieša tribūna, nušviečianti aklųjų reikalus. Analizuojant žurnale paskelbtą medžiagą, galima pasekti, kaip formavosi aklųjų integracijos idėjos, kokios jos buvo prieštaringos ir kokių sunkumų tuo laikotarpiu (1926—1930) kilo žmonėms, tvarkantiems aklųjų globos reikalus. Tačiau praktinėje veikloje formavosi jų požiūris į aklųjų socialines problemas, į kovos su aklumu uždavinius, o spausdinti darbai šią problematiką kėlė į viešumą, telkė visuomenę paremti Aklųjų sąjungos veiklą.

Aklųjų sąjungos ir aklųjų instituto vadovams netrūko entuziazmo ir optimizmo. Jie manė, kad po vienu kitu metų „šimtai aklųjų, dėkingi juos parėmusiai visuomenei, bus lygiai su kitais naudingi valstybės piliečiai, nebemaldaus jos išmaldos, bet patys sau duoną pelnys ir paliuosuos valstybę nuo tos naštos, kurią jie dabar sudaro“²⁸. Tačiau tas jų optimizmas turėjo daugiau propagandinę negu realią prasmę. Reali materialinė bazė leido pasirūpinti tikrai keliomis dešimtėmis aklųjų, o tūkstančių padėtis nepasikeitė. Prieštaravimą tarp svajonių ir realių galimybių ypač jautė patys aklieji. Vienas iš Aklųjų sąjungos vadovų P. Daunys nuolat prikaišiodavo buržuazinei vyriausybei, kad ji nesirūpina aklųjų reikalais, nors tai esanti jos pareiga. Pritardamas buržuazinių veikėjų šūkiams, kad reikia pagražinti ir išgarsinti Lietuvą, „nuvalyti nuo jos purvus“, P. Daunys čia pat pabrėždavo, kad to negalima padaryti vien tikrai sodinant pakelėse medelius ir statant kryžius. Pirmiausia reikia

²⁷ Ignatavičius J. Šis tās apie aklųjų švietimo reikšmę.— Mūsų aklieji, Nr 1, p. 11.

²⁸ Kviklys M. Aklųjų švietimas istorijos šviesoje.— Mūsų aklieji, Nr 1, p. 14.

„nuo gatvių pašalinti alkį, šaltį ir šviesos nematančias būtybes ir jas tinkamai aprūpinti. Tik tada mes tikrai pagražinsime savo kraštą“²⁹.

Toks požiūris, didelis aktyvumas, aklyjų savarankiškumo propagavimas, kuriam pritarė aklyjų instituto auklėtiniai, sukeldavo prieštaravimus tarp P. Daunio ir kai kurių aklyjų globos vadovų. Tie prieštaravimai buvo viena iš aklyjų sąjungos iširimo priežasčių³⁰. Kita, turbūt svarbesnė, priežastis buvo prieštaravimai tarp aklyjų globos ir aklumo profilaktikos šalininkų. Aklyjų gyvenimo problemoms visuomenė niekada neskirdavo didesnės reikšmės. Aklieji sudarydavo nežymią visuomenės dalį, o jų tradicinis verslas būdavo savaime aiškus — elgetavimas. Todėl daugelyje šalių aklyjų integracijos problema iškildavo kaip platesnių socialinių problemų sudedamoji dalis, dažniausiai — kaip kovos su aklumu aspektas. Taigi suprantama, kodėl aklų žmonių socialinių problemų kėlimo iniciatoriai daugiausia buvo gydytojai. Tokiomis sąlygomis, kai akių ligos ir aklumas labai paplitę, o valstybė, galima sakyti, nuo šių klausimų sprendimo yra nusišalinusi, vien labdarybe visuomenė negali garantuoti efektyvios aklumo profilaktikos ir aklyjų globos, juo labiau — jų socialinės integracijos. Todėl šie dalykai paprastai yra priešstatomi — reikia rinktis arba vieną, arba kitą kaip pagrindinę veiklos kryptį.

Nuomonių skirtumai tuo klausimu pasidarė ryškesni įsteigus Aklyjų sąjungą. Jos įkūrimas reiškė, kad pasirenkamas aklyjų globos ir integracijos kelias. Į tai neigiamai reagavo aklumo profilaktikos šalininkai³¹. Likvidavus Aklyjų sąjungą ir įsteigus Lietuvos Akliesiems globoti draugiją, buvo išspręstas minėtas prieštaravimas: nugalėjo aklumo profilaktikos, kuri tuo metu neabejotinai buvo labai reikalinga, šalininkai. Perimdama Aklyjų sąjungos materialinę bazę ir įstatus, Akliesiems globoti draugija vėliau papildė juos trimis punktais. Kaip parodė tolesnė šios organizacijos veikla, tie punktai buvo programinio pobūdžio. Tai, kad naujoji organizacija nušalina akluosius nuo valdymo ir akcentavo globos momentą, patvirtina, jog aklyjų globos organizacijos pertvarkymas ir jos krypties pakeitimas nebuvo atsitiktinis dalykas. Todėl kartais pagrįstai reiškiami nuomonė, kad Aklyjų sąjungos likvidavimas tam tikra prasme buvo žingsnis atgal aklyjų integracijos procese (A. Jonynas).

Naujoji globos organizacija aklyjų integracijos problemų neatsisakė, tačiau tam tikra prasme jas apribojo, pristabdė jų sprendimą ir pačių aklyjų iniciatyvos, jų savarankiškumo reikšimosi galimybes. Kadangi aklyjų instituto veikla ir toliau buvo plečiama, tai apie aklyjų integracijos proceso, ypač apie integracijos idėjų plitimo apribojimą galima kalbėti tikrai santykinai. Iš tikrųjų Akliesiems globoti draugija, suaktyvinusi aklumo profilaktikos darbą ir ėmusi vaisingai bendradarbiauti su Lietuvos akių gydytojų draugija, gerino ir aklyjų integracijos sąlygas. Ji

²⁹ Daunys P. Aklyjų ateities klausimu. — Mūsų aklieji, Nr 1, p. 10.

³⁰ Žr.: Aklyjų socialinės ir darbo problemos Lietuvoje, p. 39—40.

³¹ Žr.: Barčius J. Lietuvos aklyjų sąjungos įkūrimo apžvalga. — Mūsų aklieji, Nr 1, p. 6.

pradėjo rūpintis ir aklyjų apskaitos tvarkymu. Jos pastangomis 1935 metais pirmą kartą buvo suregistruoti visi Lietuvoje gyvenantys aklieji. Surašymo metu buvo gauti išsamūs duomenys apie aklyjų amžių, veiklą, gyvenimo sąlygas, sveikatą ir kt. Šie duomenys leido konkrečiau pažiūrėti tiek į aklumo profilaktikos, tiek į aklyjų globos bei integracijos reikalus. Pavyzdžiui, jų pagrindu 1936—1939 metais gydytojai nemokamai patikrino visų suregistruotų aklyjų akis, tiksliai nustatė regėjimo praradimo priežastis. Tai leido pradėti planingą kovą su aklumu ir kai kuriems akliams gražinti regėjimą³². Surašymo duomenys pirmą kartą taip akivaizdžiai parodė realų aklyjų integracijos lygį Lietuvoje. Tikėtai 2,35 proc. visų aklyjų gyveno iš savo darbo, o visi kiti buvo įvairiai išlaikomi³³. Kitas svarbus Draugijos pasiekimas — 1937 m. pastatyti nauji, erdvesni instituto rūmai akliams. Nors aklyjų mokymo turinys iš esmės liko tas pats, t. y. apsiribojo bendrojo lavinimo pradinės mokyklos programa, tačiau išaugo moksleivių skaičius, pagerėjo materialinės jų mokymo, darbo ir buitines sąlygos. 1938 metais institute mokėsi septyniasdešimt aklyjų³⁴, t. y. beveik tris kartus daugiau negu instituto veiklos pradžioje (1928).

Aklyjų globos draugijai ketvirtajame dešimtmetyje priklausė pagrindinis vaidmuo aklyjų globos ir integracijos idėjų propagavimo darbe. Paleidus Aklyjų sąjungą, nustojo eiti ir jos leidinys „Mūsų aklieji“. Tačiau būtinumas turėti specialų leidinį išliko — be jo, labdaringos organizacijos veikla nebūtų buvusi gyvybinga. Todėl Akliams globoti draugija nuo 1932 metų ėmė leisti „Aklyjų dalią“. Tai buvo keliskart didesnės apimties ir įvairesnio turinio negu „Mūsų aklieji“ leidinys, ėjęs neperiodiškai. Apie trečdalį šio leidinio užimdavo mokama reklama ir skelbimai, dalį — grožinės literatūros kūriniai, dažniausiai apie akluosius arba pačių aklyjų parašyti. Nemaža vietos buvo skiriama ir aklumo problemos įvairių aspektų svarstymui, aklyjų globos klausimams. Pažymėtina, kad šiame leidinyje bendradarbiavo žymūs mokslininkai (P. Avizonis, J. Vabalas Gudaitis ir kt.), aklyjų instituto mokytojai, kurių straipsniuose dalykiškai ir argumentuotai buvo aiškinamos aklyjų mokymosi ir darbo galimybės, pateikiami kovos su aklumu ir aklyjų globos plėtimo planai. Daugelis autorių jau rėmėsi ne tik užsienio šalių, bet ir Lietuvos patyrimu. Buvo pradėtos nagrinėti aklyjų ir silpnaregių socialinės problemos.

Susikaupęs kovos su aklumu ir aklyjų globos darbo patyrimas išryškino neatitikimą tarp šio darbo problemų teorinio sprendimo ir praktinio aklyjų integracijos idėjų realizavimo. Trečiajame ir ketvirtajame dešimt-

³² Zr.: *Marcinkus J.* Neregųjų akių mediciniškojo (okulistinio) patikrinimo visame krašte vykdymas.— *Aklyjų dalia*, 1939, p. 7—9.

³³ Zr.: *Marcinkus J.* Aklumo plitimas ir aklieji Lietuvoje pirmojo (1935.XII) visuotinio aklyjų surašymo duomenimis, p. 22.

³⁴ Zr.: *Step A.* Žmonės, kurie rūpinasi Lietuvos aklyjų globa.— *Lietuvos aidas*, 1938, Nr. 249, p. 4.

mečiais buvo suformuluoti beveik visi pagrindiniai šiuolaikinės aklųjų integracijos klausimai, nužymėtos jos perspektyvos, atrasta ir pasiūlyta daugelis organizacinių aklųjų integracijos formų, išryškinta mokslinių tyrinėjimų problematika. Praktinių pasiekimų rezultatai buvo daug kuklesni: vis labiau darėsi aišku, kad labdarybės pagrindu aklų žmonių socialinių problemų išspręsti nepavyks. Privačiu interesu pagrįstoje visuomenėje buvo labai sunku spręsti pagrindinį — lėšų — klausimą. Socialiniu-psichologiniu požiūriu aklųjų integraciją komplikavo neigiama valdžios ir visuomenės daugumos pažiūra į aklųjų savarankiškos veiklos galimybes. Todėl aklųjų integracijos idėjų realizavimas buržuazijos valdymo metais neviršijo globos galimybių. Aklųjų institutas iš esmės liko pradinės mokyklos lygmenyje, profesiniame rengime buvo apsiribota rankų darbo amatų mokymu, o įdarbinami aklieji daugiausia būdavo instituto dirbtuvėse. Aklieji buvo nušalinti nuo savo reikalų tvarkymo. Visa tai menkai skatino jų asmenybės ugdymą, savarankiškumą.

Trečiajame dešimtmetyje prasidėjęs organizuotas aklųjų judėjimas ketvirtą dešimtmečio pabaigoje dėl objektyvių to meto sąlygų dar negalėjo išsivystyti į masiškesnę socialinę veiklą, į visuotinį aklųjų integracijos procesą. Tačiau sukauptas teorinės ir praktinės veiklos patyrimas buvo reikšmingas tolesniam aklųjų socialinės raidos etapui — jų masinei integracijai, kuri prasidėjo jau tarybinės santvarkos metais.